

LATVIJOS POŽIŪRIS Į LIETUVOS IR LENKIJOS GINČĄ DĖL VILNIAUS (1920 M. PAB. – 1921 M.)

Tadas Tumėnas

ABSTRACT

The article is devoted to the new historical investigations concerning Latvian reflections on Lithuanian – Polish conflict concerning Vilnius annex (1920 – 1921). The Polish occupation of the ancient Lithuanian capital of Vilnius and its annexation by Poland caused an irreparable damage in the relations between that country and her northern neighbours. The process of the Lithuanian – Polish conflict depended not only on these two feuding sides. Latvia's position was important too. Latvia tried to trim between these two countries. In 1921 Latvia socially began to support Lithuanian's policy regarding Vilnius, but in the same breath it officially declared neutrality.

KEY WORDS: Lithuanian – Polish conflict, Vilnius annex (1920-1921), Latvian – Lithuanian relations, Latvian – Polish relations.

ANOTACIJA

Straipsnyje pateikiami nauji istorinių tyrimų duomenys apie Latvijos požiūrį į Lietuvos ir Lenkijos ginčą dėl Vilniaus aneksijos (1920 m. pab. – 1921 m.). Lenkijos įvykdyta senosios Lietuvos sostinės ir viso Vilniaus krašto okupacija neišvengiamai komplikavo Lenkijos ir jos šiaurės kaimynių tarpusavio santykius. Lietuvos ir Lenkijos konfliktas lėmė politinę įtampą ne vien šiose šalyse. Latvijos pozicija šiame kontekste buvo taip pat svarbi. Latvijos politikai stengėsi laviruoti tarp abiejų konfliktuojančių pusių. 1921 m. Latvija pradėjo teikti socialinę paramą Lietuvos pozicijai Vilniaus atžvilgiu, tačiau oficialiai šiuo klausimu deklaravo savo neutralumą.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Lietuvos ir Lenkijos konfliktas, Vilniaus aneksija (1920–1921), Latvijos ir Lietuvos santykiai, Latvijos ir Lenkijos santykiai.

*Tadas Tumėnas, PhD Cand., Vilnius University
Faculty of History, Department of New Age History
Universiteto str. 7, LT-01513 Vilnius, Lithuania
E-mail: tado@mail.com ; tadas.tumenas@tmid.lt*

Po Pirmojo pasaulinio karo atsikūrusi Lietuvos valstybė patyrė pirmą valstybingumo išbandymą, kai kaimynai lenkai jėga pamėgino primesti Lietuvai federaciją, skverbdamiesi į Lietuvos žemes bei užimdami ir aneksuodami Vilniaus kraštą. Lietuva, aišku, protestavo ir su tuo nesutiko. Tarp Lietuvos ir Lenkijos kilo konfliktas, kurio eiga priklausė ne tik nuo dviejų konfliktuojančių šalių, bet ir nuo tarptautinės padėties bei nuo didžiųjų valstybių politikos. Iš kaimyninių valstybių Lietuvą palaikė Sovietų Rusija, kuri 1920 m. liepos 12 d. taikos sutartimi pripažino jai Vilniaus kraštą. Kokia buvo Latvijos pozicija šiuo klausimu? Susiklosčius tokioms sąlygoms Latvijos pozicija galėjo būti Lietuvai taip pat svarbi. Nuo jos priklausė, ar Lietuvą iš abiejų pusių sups priešiška nusiteikusių valstybės, ar šiaurėje ji turės draugišką kaimynę, kuri galės palaikyti Lietuvą kovoje su Lenkija.

Latvija savo ruožtu nuo pat konflikto pradžios deklaravo neutralumo politiką ir stengėsi į šį ginčą nesikišti. Lietuvos priešinamasi Lenkijai Latvija labiau parėmė tada, kai L. Želigovskis 1920 m. spalio 9 d. užgrobė Vilnių ir sukėlė grėsmę ne tik Lietuvai, bet ir pačiai Latvijai (Butkus 1993:44–45). Latvijoje buvo baimintasi, kad L. Želigovskio vadovaujami būriai neįsiveržtų ir į Latgalą. Todėl dabar Latvija neliko nuošaly ir stengėsi paremti Lietuvą kovoje su želigovskininkais. Latvių parama ne visada adekvačiai buvo suprantama Lietuvoje. Tai liudija 1920 m. spalio 14 d.

„Lietuvoje“ pasirodžiusi žinutė itin dviprasmišku pavadinimu „Kuriam kaimynui pagalba“ (Kuriam kaimynui... 1920:2). Šioje žinutėje buvo retoriškai klausiama: „Kodėl latviai taip rūpinasi Lietuva, kuriam kaimynui – Lietuvai ar Lenkijai jie nori padėti?“ (Kuriam kaimynui... 1920:2). Matome, kad 1920 m. pabaigoje tarp Lietuvos ir Latvijos buvo kilęs tarpusavio nepasitikėjimas.

1920 m. pabaigoje K. Ulmanio vyriausybė, vykdydama užsienio politiką, labiausiai rūpinosi gauti iš Vakarų valstybių pripažinimą *de jure*, todėl stengėsi savo veiksmais nesukelti jų nepasitenkinimo. Dėl šios priežasties Latvija taikėsi prie Anglijos pozicijos, o ši savo ruožtu nenorėjo, kad Lietuva kartu su Latvija pradėtų aktyvią kovą prieš Lenkiją (Butkus 1993:46). Nuo kovos su L. Želigovskiu Latvija taip pat sulaukė ir Lenkijos diplomatija. Latvijos vyriausybė buvo įtikinta, kad L. Želigovskis Latvijai visai nepavojingas. Dėl šių priežasčių K. Ulmanio vyriausybė lapkričio antroje pusėje oficialiai pareiškė, kad Lietuvos ir Lenkijos ginče dėl Vilniaus laikysis neutralumo (Butkus 1993:47). Tuo pareiškimu ji taip pat mėgino sumažinti lenkų nepasitenkinimą dėl Latvijos rodomo palankumo Lietuvai. Būtent dėl šio palankumo Lenkijos politikai mėgino „keršyti“ Latvijai. P. Uolinis rašė, kad Lenkijos užsienio reikalų ministerija buvo pavedusi savo atstovui Tautų Sąjungoje I. Paderevskiui balsuoti už Latvijos priėmimą į šią Sąjungą. Tačiau gavęs žinią apie Latvijos rodomą palankumą Lietuvai ir priešišumą L. Želigovskii, I. Paderevskis atsisakė vykdyti ministerijos pavidimą. Gruodžio 16 d. Tautų Sąjungoje jis pareiškė, kad Latvijos (taip pat ir Estijos) nepriklausomybės klausimas galės būti peržiūrėtas, jei tik Rusijoje bus atkurta konstitucinė tvarka (Butkus 1993:47).

1921 m. „Lietuva“ cituoja „Latvijos kareivį“, kuriame rašoma:

... su estais ir lietuviais latvius vis jungė daugybė bendrų ryšių, ir tiktai dėl padėties, kurią sudarė bolševikų okupacija, atsirado nemalonių nesusipratimų santykiuose su jais. Dabar tie nemalonumai išnyko arba baigia nykti (Iš latvių spaudos... 1921:2).

Tame pačiame straipsnyje rašoma:

... lietuvių įtarimai, neva latvių su lenkais draugavime kliudė gerų santykių sudarymą. O dabar lietuviai, įsitikinę latvių lojalingume ir klaidingume minties, kad latviai mėgintų „įgyti sau gerovės parduodami savo brolius“, lenkams, tiesa, stengiasi palaikyti gerus santykius (Iš latvių spaudos... 1921:2).

1921 m. tarp Lietuvos ir Lenkijos nusistovėjo tam tikra jėgų pusiausvyra. Aišku, jog Lenkija buvo kur kas stipresnė ir užėmusi Vilniaus kraštą čia išsilaikė. Tačiau ji negalėjo priversti Lietuvos sudaryti federaciją ar išsižadėti Vilniaus bei sudaryti „didžiąją“ Baltijos sąjungą. Tuo tarpu Vakarų valstybės siekė šį konfliktą kuo greičiau išspręsti, kad Lenkija ir Lietuva galėtų sudaryti tvirtą Baltijos bloko grandį. 1921 m. Lietuvai buvo pasiūlyta priimti Tautų Sąjungos pirmininko P. Himanso projektą, kuris numatė perduoti Lietuvai Vilniaus kraštą, padalyti jos teritoriją į Kauno bei Vilniaus kantonus ir apskritai sudaryti glaudžią Lenkijos bei Lietuvos politinę, ekonominę ir karinę sąjungą, faktiškai federaciją (Butkus 1993:61). Lietuva savo ruožtu šio projekto nenorėjo priimti ir apskritai nenorėjo sudarinėti jokių sąjungų su Lenkija, kol ši negrąžins Vilniaus. Kokie santykiai susiklostė tarp Latvijos ir Lenkijos? Kaip į P. Himanso projektą ir tokią susiklosčiusią padėtį 1921 m. žiūrėjo mūsų kaimynai latviai?

Lenkija ir Lietuva vėl bandė patraukti į savo pusę Latviją. Lenkija siekė ją įtraukti į Baltijos sąjungą izoliuojant Lietuvą, o ši, norėdama užkirsti kelią Lenkijos planams, siekė sudaryti trišalę sąjungą su Latvija ir Estija. 1921 m. pradžioje Latvijos ir Lenkijos santykiai buvo truputį „atšalę“ dėl

L. Želigovskio „maišto“, be to, Lenkija 1920 m. nepadėjo Latvijai įstoti į Tautų Sąjungą ir dar nebuvo pripažinusi jos *de jure*:

... iki šiol lenkai nepripažindami latvių „de jure“ aiškinosi statomomis didžiųjų valstybių kliūtimis, o dabar žada „de jure“ už kompensacijas! (Iš latvių spaudos... 1921:2).

„Latvijos kareivis“ rašė:

Didžiausias smūgis yra lenkų elgesys Ženevoje, kur jie balsavo už Armėniją, o balsuojant už Latvius ir Estus susilaikė... Vėl bus kalti Prancūzai bei Anglai? Bet jei: Lenkai negali dviejų ar trijų pirštų pakelti be leidimo, tai jie ne nepriklausoma valstybė, bet savo globėjų vasalas (Iš latvių spaudos... 1921:2).

Tokia Lenkijos politika skatino Lietuvos ir Latvijos suartėjimą. Be to, šia padėtimi taip pat stengėsi pasinaudoti ir Lietuva. 1921 m. pradžioje „Lietuva“, cituodama latvių spaudą – „Latvijas Sargs“ (E. Blanks, 1921 01 12, Nr. 8) rašė:

... iki šiol mus su Lietuva skyrė atšalimas, rodos retai sutinkamas tarp dviejų kaiminių valstybių, neturinčių tarp savęs jokių rimtų priešgynų. Negalima sakyti, kad tokie santykiai būtų principiniai ir tyčia vienos ar kitos šalies palaikomi, bet kaltė čia ieškoma svarbiausiai blogoje informacijoje ir darbo dauguma savo namuose (Iš latvių spaudos. Latvių... 1921:1).

Lenkija savo ruožtu stengėsi sukliudyti šiam suartėjimui ir trišalės Baltijos sąjungos sudarymui. Lenkija puikiai suprato, kad sąjunga tarp trijų Baltijos respublikų sumažins jos įtaką Baltijos valstybėse bei sustiprins Lietuvos pozicijas ginče dėl Vilniaus krašto (Butkus 1993:63).

Latvijos ir Lietuvos santykių pagerėjimą rodė faktas, kad 1921 02 16 latviai pripažino Lietuvą *de jure*:

Mūsų nepriklausomybės iškilnių dieną Latviai pripažino Lietuvą *de jure* (Latviai pripažino... 1921:1).

Be to, Latvijos užsienio reikalų ministras itin šiltai sveikino Lietuvą jos nepriklausomybės minėjimo proga:

Dėl Jūsų Tautos Šventės Latvių Valstybė siunčia Lietuvos Valstybei, Steigiamajam Seimui ir brolių tautai savo karščiausius sveikinimus ir linkėjimus. Tegyvuoja laisva ir nepriklausoma Lietuvos Valstybė ir Latvių – Lietuvių draugingumas (Latvijos sveikinimas... 1921:1).

Viena iš Latvijos ir Lietuvos santykių pagerėjimo priežasčių buvo sureguliuotas sienų klausimas. 1921 m. gegužės 14 d. Lietuva ir Latvija Rygoje pasirašė konvenciją ir instrukcijas sienai nustatyti (Česonis 1999:60). Lietuvos vardu pasirašė tuometinis užsienio reikalų ministras J. Purickis, Latvijos – Z. Mejerovicas. Sienų suregulavimo klausimą sprendė tuo tikslu specialiai sudaryta nepriklausoma komisija, kuri dirbo nuo 1920 m. gruodžio 29 d. iki 1921 m. kovo 21 d. Palyginus naują sieną su senąja gubernijų siena, matyti, kad Latvija iš Lietuvos gavo 27 455 dešimties, o Lietuva iš Latvijos buvusios teritorijos – 19 105 dešimties žemės (Čepėnas 1992:493).

1921 m. gegužės 14 d. Lietuva ir Latvija taip pat pasirašė slaptą protokolą, kuris buvo artimas politinės sąjungos sutarčiai (Česonis 1999:60). Šiame protokole buvo numatytas ekonominis bendradarbiavimas, bendras frontas prieš Rusiją, Vokietiją, Antantę ir kitus kaimynus. Prieš Lenkiją

latviai sutiko padėti lietuviams karinėmis medžiagomis, jei lenkai pultų – net žmonėmis, nes tokiu atveju grėstų pavojus ir Latvijai, tačiau pasirašyti karinę sutartį Latvija atsisakė (Česonis 1999:60).

„Latvijas Kareivis“ Nr. 207 rugsėjo 14 d. Alb. Saltso straipsnyje „Latvijos – Lenkijos santykiai“ rašoma:

...prieš keturis mėnesius, t. y. gegužės mėn., latvių spaudoje pakilo karšti debatai Pabaltijo sąjungos klausimu, ir ypač daug buvo kalbama apie Latvijos – Lenkijos santykius. (...) Lenkija yra žymus faktorius Vakarų Europos politikoje, taigi Latvija ir kitos valstybės turi atkreipti didelį dėmesį Lenkijos politikai. Lenkijos prisidėjimas prie Pabaltijos valstybių sąjungos žymiai padidintų tos sąjungos politinę ir militarinę reikšmę ir Baltijos sąjunga su Lenkija stovėtų savo uždavinių aukštumoje. Mintys apie draugingus santykius su Lenkija ir jos didįjį vaidmenį Vakarų Europos politiniam gyvenime nėra svetimos nė vienam latviui, ir paskutiniu laiku latvių spaudoje ir visuomenėje pastebimas minčių skirtumas apie Lenkijos dalyvavimą ar nedalyvavimą Pabaltijos sąjungoje neturi principinio pobūdžio (Latvių – lenkų... 1921:2).

Matome, kad latviai nebuvo tvirtai apsisprendę sudarinėti Baltijos sąjungos be Lenkijos ar su ja. Toliau išreiškiamas viltis, kad:

...syki ateis laikas, ir būtent, šiek tiek patenkinančiai Lenkijos – Lietuvos ginčą išrišus, Lenkijos klausimas vėl liks dienos klausimu ir tuomet niekas nekliudys draugingų santykių sudarymo tarp Latvijos ir Lenkijos; bent Latvija neturės prieš tai jokių prieštaravimų. Vilniaus klausimas ligi šiol buvo labai rimta kliūtis Latvijos – Lenkijos artimuisi ir santykių atvėsimas tarp abiejų valstybių tuo pilnai išaiškinamas. Kaip Latvija, taip Lenkija turi Lietuvos savystovybes ir svarbiausia, Lietuvos savystovio gyvavimo būdo klausime skirtingus interesus ir nuo tų interesų nei Latvija, nei Lenkija nenori atsisakyti. Taigi visai natūraliai gerų santykių sudarymas tarp Latvijos ir Lenkijos negalimas, kurių tokia ar kitokia išrišime abi valstybės yra suinteresuotos. Už tai Lenkija negali daryti Latvijai priekaištų (Latvių – lenkų... 1921:2).

Šiame straipsnyje išryškėja Lenkijos mėginimas daryti spaudimą Latvijai, kad ši yra pernelyg palanki Lietuvai:

...reikia pripažinti, kad Lenkija Latvijai darė ligi šiol nesuskaitomai daug priekaištų ir tuščių priekaištų. (...) Bet jei dėl Lenkų spaudos ir visuomenės užsipuolimų mes laikėmes be jokio karščiaimos ir stengėmes neperdėti tokių šmeižtų reikšmės, tai didesnį dėmesį turime atkreipti į oficialinę Lenkijos Užsienio Reikalų Ministerio paaiškinimą, kuris, kaip praneša vakar dienos telegramos, rugsėjo 10 d. atspausdintas visuose lenkų laikraščiuose. (...) tame paaiškinime kalbama apie „Lenkų persėkiojimus“ Latvijoje ir Latvijos nenorėjimą sudaryti draugingų santykių su Lenkija. Bet svarbiausia, Skirmuntas graso ligšiolinės Lenkų politikos revizija pasilieka Latvijai pilnai laisvas rankas kas link įvairių tarptautinių kombinacijų. Kitais žodžiais kalbant, Lenkijos Užsienio Reikalų Ministeris savo dabartinę „draugingą“ Latvijai politiką perkreipė pilnai priešingą (Latvių – lenkų... 1921:2).

Toliau šiame straipsnyje išreiškiamas pasipiktinimas tuo, kad Lenkija siekia:

...kad Latvija ant kelių slankiotų prieš Lenkiją, kad jai nebūtų savo savystovių minčių ir savystovės politinės linijos (Latvių – lenkų... 1921:2).

Latvijos Ministras Pirmininkas, kalbėdamas apie santykius su lenkais, taip pat teigė:

...dabartiniai santykiai tarp Latvijos ir Lenkijos labai drauginiai (Latvių Ministeris... 1921:4).

Tokia susiklosčiusi padėtis rodo, kad tuo metu santykiai tarp Latvijos ir Lietuvos išties turėjo būti labai geri. Vilniaus „Rzeczpospolita“ straipsnyje „Latvių karingumas“ rašo:

Paskiausiai Latvių užsienio politika nukrypo Lenkų nenaudai. Latvių Ministeris Pirmininkas, būdamas Kaune, savo kalboj pareiškė nuomonę, kad Vilnius būtina turi priklausyti Lietuvai. Tokios ir panašios kalbos yra kišimasis į svetimos valstybės vidaus reikalus (Lenkų apmaudas... 1921:2). Kaip teigė pats Latvijos ministras pirmininkas: „Lenkų spauda visai neteisingai paaiškina mano atsakymą Kaune ir atranda nedraugingą Lenkijai žingsnį draugingame Latvijos nusistatyme dėl Lietuvos. Latvija pripažino Lietuvos nepriklausomybę, nes ji nori, kad Lenkų ir Lietuvių ginčas kuo greičiausiai pasibaigtų ir tuo būdu būtų pašalinta paskutinė kliūtis visų penkių Pabaltijūrio valstybių susitarimui (Lenkų apmaudas... 1921:2).

Lenkija nuolat priekaištavo Latvijos spaudai dėl vienpusiško ir

...neteisėto laikimosi lenkų su lietuviais ginče (Latvijas Sargs, p. R. Lasdinš, 1921 08 23).

Į tai Latvijos spauda atsakė taip:

Mums lenkų su lietuviais ginčas svarbus ne dėlto, kad mes gal būtum užinteresuoti, kad Lietuva atgautu savo istorinę sostinę. Toje prasmėje mes būsim neutralūs. Bet mes negalime pasilikti šalti sistematingų lenkų spaudos karo žygių prieš Lietuvių tautinį atbudimą ir politinę bei kultūrinę savistovybę. Taip visai nesena „Rzeczpospolita“ stengiasi įrodyti, kad lietuvių tautos niekada nebuvo ir nebusią. (...) Mes nenorime sulaužyti savo neutraliteto Vilniaus klausimo, bet mes neskaitome reikalingu, kad jis būtų pareikštas tokiu momentu, kada šitas formalumas galėjo išeiti tikrai vienos valstybės naudai. Todėl lenkų spaudos užsipuolimas šituo reikia skaityti nepamatuotas (Latvių spauda. Apie... 1921:2).

Vis dėlto latvių spauda stengėsi išlikti politiškai korektiška, ir straipsnio pabaigoje autorius pažymėjo, kad

... aš tikiu į Latvijos ir Lenkijos draugavimą ateitį, bet tai įvyks tikrai tuomet, jeigu lenkai ne tik žodžiais, o ir darbais laikysis savo istorinio lozungo: „Lygus su lygiu, laisvas su laisvu“ (Latvių spauda. Apie... 1921:2).

Kalbant apie Lietuvos ir Lenkijos ginčą ir apie Latvijos požiūrį į P. Hymanso projektą galima pasakyti, jog:

... Latvių laikraštis „Brihva Žeme“ rugs. 13 d. n-ry dėl mūsų ginčo su lenkais rašo: Latvija remia Lietuvos nepriklausomybę ir, kai dėl lenkų lietuvių ginčo, kaip jau ne kartą buvo pabrėžta, ji laiko tą ginčą tik sienų klausimu tarp dviejų valstybių. Naujasis Hymans'o projektas visai nekalba apie sienų ginčo rišimą, bet įžeidžia Lietuvos valstybės konstituciją, įsikišdamas tuo būdu Seimo kompetencijon ir nežiūrėdamas tautų apsisprendimo principo (Latvių spauda dėl Lietuvos... 1921:2).

„Lietuva“ taip pat rašo, kad:

... mūsų kaimynai latviai, patyrę, kad siūlomieji mums p. Hymans'o projektai gali panaikinti mūsų nepriklausomybę, labai rimtai susirūpino dėl to ir savo likimu. Visi jų laikraščiai uoliai gvildena mūsų su Lenkais ginčą.

Suverenitetą panaikinus – jei būtų priimtas Hymans'o projektas – sektų ir kitų tautų nepriklausomybės laidojimas, kuris pagrįdė pakeistų visą Rytų Europos žemlapį. Jei Tautų Sąjungai pasisuktų panaikinti Lietuvą, kaip nepriklausomą valstybę, tada ateity atsitikus konfliktui, tarp kitų tautų,

kurios savo nepriklausomybę iškariavo krauju, jas lauktų toks pat likimas. **Del tos priežasties prieš Tautų Sąjungos atstovus reikalinga pakelti balsą, ne tik lietuviams, bet ir visoms tautoms, kurios užstoja tautų laisvę** (Latv. Sargs, Nr. 210).

„Latv. Kar.“ nepasitiki Lenkų ekonomine padėtim, kaip ir jų pasižadėjimais. Laikraštis rašo:

Generolo Želigovskio elgesys aiškiai rodo, kiek Lenkija gerbia kitų tautų teises. **Vilnius pagrobtas** ir atskirtas nuo Lietuvos. Vilniaus prekyba ir pramonė sustabdyta. Gyventojai apleidžia Vilnių, kad gautų darbo ir duonos Kaune (Latvių spauda del Ženevos... 1921:2).

Toliau teigiama:

Lenkų spaudoj jaučiama stipri organizuota kampanija prieš Latvius. **Šiandien arba ryt gali vėl atsirasti koks nors generolas, kuris „sukils“ prieš savo valdžią ir su kareiviais „grįš namo“.** **Latviai privalo būdėti. Tautų Sąjunga, kuri sprendžia Vilniaus klausimą, gali mums nešti ne tik taiką, bet ir karą** (Latvių spauda del Ženevos... 1921:2).

Latvių ūkininkų laikraštis „Brihwa Sehme“ eina toliau ir pasisako už Latvių–Lietuvių federaciją:

Geriausią Lietuvai iš esamosios padėties išėjimą – tai federacija su Latviais, bet ne su Lenkais. Lietuva galėtų turėti bendrą sostinę Rygą, bendrą Seimą, bendrą užsienio ir karo politiką. Tarp abiejų broliškų tautų būtų kantonų sistema. Vienas kantonas – Lietuva, antras – Latvija. Bijotis sulietuvinimo arba sulatvinimo nėra reikalo, nes mes esame viena tauta. (...) **Kitados Lietuva kalbėjo apie federaciją, tikėsime, kad tai nebuvo tik tušti žodžiai.** Lietuvos su Latvija tampraus susijungimo reikalauja ateitis (Latvių spauda del Ženevos... 1921:2).

Iš tokių straipsnių aiškiai matome, kad latviai neigiamai žiūrėjo į pasiūlytą Lietuvai I. Himanso projektą (ypač neigiamas Latvijos požiūris išryškėjo 1921 m. rudenį, kai kilo grėsmė, jog Lietuvos delegacija per derybas Ženevoje gali priimti antrąjį to projekto variantą) (Butkus 1993:70). Latvija nenorėjo, kad Lietuva jį priimtų dėl trijų svarbiausių priežasčių:

1. Ji matė, kad šis projektas pakenks Lietuvos savarankiškumui, todėl bijojo, kad tai netaptų precedentu pačios Latvijos suvereniteto apribojimui ateityje, nes jūdvių padėtis buvo labai panaši (beje, šį faktą labai gerai iliustruoja latvių spaudoje pasirodę straipsniai).
2. Latvija suprato, kad Lenkija, išsigalėjusi visoje Lietuvoje (Himanso projektas kaip tik būtų sudaręs tam sąlygas), ims atkakliau reikšti pretenzijas į Alūkstos apskritį, Latgalą, remti lenkų dvarininkus, taip pat kėsintis į Liepoją, kuri jai, sudariusiai federacinius ryšius su Lietuva, taptų labai reikalinga.
3. Latvijos interesų neatitikimo Himanso projekte numatyta ekonominė konvencija, nes ją įgyvendinus Lietuvą būtų užplūdusios Lenkijos prekės ir Latvija nebetektų čia savo rinkos. Kaip tik su Lietuvos rinka latviai gerokai siejo savo pramonės atkūrimą, o Himanso projektas galėjo tam sutrukdyti (Butkus 1993:69).

Apskritai kalbant apie Latvijos požiūrį į Lenkijos ir Lietuvos ginčą bei Tautų Sąjungos pasiūlytą jo sprendimo variantą (t. y. I. Himanso projektą) galima pasakyti, kad pagal Lenkijos reakciją, Latvijos pozicija 1921 m. buvo palanki Lietuvai ir, nors Latvija deklaravo neutralitetą, „Lenkų ir Lietuvos ginče Latvija pasiliks neitrali. Latvija turinti but ištikima Tautų Sąjungai, nes tas ginčas buvo pavestas Sąjungai išrišti“ (Mejeravičiaus... 1921:1).

I. Himanso projektas neatitiko ne tik Lietuvos, bet ir Latvijos interesų, ir tai 1921 m. jas suartino. Tačiau taip pat Latvija stengėsi laviruoti tarp Lenkijos ir Lietuvos pozicijų, norėdama kartu išlaikyti gerus santykius ir su Lenkija.

Galima prieiti išvada, jog nuo 1920 m. pabaigos ir 1921 m. Lietuva išsikovojo Latvijos palankumą. 1921 m. Lietuvos ir Latvijos santykių pagerėjimą lėmė keletas priežasčių. Kaip teigė to meto spauda, viena iš jų buvo tai, kad:

... Lietuvių ir Latvių santykių užsimezgimui daug padėjo Lietuvos Užsienio Reik. Ministeris p. Purickis. Be to, po Melninkų konferencijos Lietuvoj išnyko nepasitikėjimas Latviais. Dar daugiau abi tautos suartino – tai p. Mejeravičiaus atsilankymas Lietuvoj (Iš laikraščių... 1921:2)¹.

Literatūra

- BUTKUS, Zenonas. *Lietuvos ir Latvijos santykiai 1919–1929 metais*. Vilnius, 1993.
 ČEPĖNAS, Pranas. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*. Vilnius, t. 2, 1992.
 ČESONIS, Alfonsas (red.). *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918–1940*. Kaunas, 1999.
 Iš laikraščių. In *Lietuva*, 1921 09 15, Nr. 206 (733).
 Iš latvių spaudos. In *Lietuva*, 1921 01 26, Nr. 20 (587).
 Iš latvių spaudos. Latvių–Lietuvos santykiai. In *Lietuva*, 1921 01 29, Nr. 23 (590).
 Kuriam kaimynui pagalba. In *Lietuva*, 1920 10 14, Nr. 223 (505).
 Latviai pripažino Lietuvą *de jure*. In *Lietuva*, 1921 02 18, Nr. 38 (605).
 Latvijos sveikinimas Lietuvos nepriklausomybės proga. In *Lietuva*, 1921 02 19, Nr. 39 (606).
 Latvių–lenkų santykiai. In *Laisvė*, 1921 09 27, Nr. 216.
 Latvių Ministeris apie santykius su lenkais. In *Laisvė*, 1921 09 28, Nr. 217.
 Latvių spauda. Apie latvių–lenkų santykius. In *Lietuva*, 1921 08 27, Nr. 190 (717).
 Latvių spauda dėl Lietuvos Lenkų ginčo. In *Lietuva*, 1921 09 13, Nr. 204 (731).
 Latvių spauda dėl Ženevos derybų. Latviai ir Hymanso projektas. In *Lietuva*, 1921 09 24, Nr. 214 (741).
 Lenkų apmaudas. In *Lietuva*, 1921 09 13, Nr. 204 (731).
 Mejeravičiaus pareiškimai spaudai. In *Lietuva*, 1921 10 06, Nr. 224 (751).

LATVIAN REFLECTIONS ON LITHUANIAN-POLISH CONFLICT CONCERNING VILNIUS ANNEX (1920-1921)

Tadas Tumėnas

Vilnius University, Lithuania

Summary

On October 9, 1920 Poland captured Lithuanian's capital, Vilnius, and annexed it. A fierce conflict arose between these two states. The Polish occupation of the ancient Lithuanian capital of Vilnius and its annexation by Poland caused an irreparable damage in the relations between that country and her northern neighbours. Lithuania proclaimed a state of war and broke off her relations with Poland. This conflict made the formation of a union between the Baltic States and Poland practically impossible. The Lithuanian–Polish conflict was most embarrassing to the other Baltic countries, especially to Latvia.

The process of the Lithuanian–Polish conflict depended not only on these two feuding sides, but also it turned on the policies of other great Powers. For having the conflict with Poland, Lithuania sought for support against her “enemy” particularly from the Soviet Union. On July 12, 1920, these two countries signed the agreement: the USSR recognized Vilnius as belonging to Lithuania.

¹ Apsilankymas įvyko 1921 m. rugpjūčio 26 d.

Latvia's position was important too. It was very important for Lithuania to have a friendly neighbour in the North. It was common declared that the Baltic States should hold each other but in the reality it wasn't so. First of all the conflict between Lithuania and Poland was the obstacle of good relationship between the Northern neighbours. On the other hand, Poland tried to bring over Latvia to its side. Poland understood that the Latvia's factor in this conflict was very important, so it began anti-Lithuanian propaganda in Latvia. Poland also tried to induce Latvia, that it must make an alliance with her.

Latvia tried to trim between these two countries. In 1921 Latvia socially began to support Lithuanian's policy regarding Vilnius, but in the same breath it officially declared neutrality.

Gauta 2006 m. lapkričio mėn.